

ساخت آوایی زبان، بحثی درباره صداهای زبان و نظام آن

تألیف دکتر مهدی مشکوة‌الدینی

انتشارات دانشگاه فردوسی، ۱۳۶۴، ۱۷۴ ص.

این کتاب نوشته‌ای درباره واج‌شناسی بر اساس نظریه زایا-گشتاری (تولیدی-تاویلی) است که در نه فصل به شرح زیر تدوین شده است: ۱- مقدمه، ۲- برخی مبانی آواشناسی در بررسی ساخت آوایی زبان، ۳- واج و روشهای واج‌شناسی، ۴- ساخت آوایی زبان و دسته‌بندی واجها، ۵- مشخصه‌های واجی، ۶- واحدهای آوایی زنجیره‌ای و مشخصه‌های نوایی گفتار، ۷- فرایندهای واجی، ۸- دو سطح آوایی گفتار و قاعده‌های واجی، ۹- تکواژ و واژه فصل دوم کتاب به شرح اندامهای گویائی و صداهای زبان اختصاص دارد و در فصل سوم از مطالب زیر بحث شده است: مفهوم و تعریف واج، روشهای بررسی و توصیف واجها، روش واج‌شناسی مکتب پراگ، واج‌شناسی در روشهای زبانشناسی ساختگرا و بالاخره بررسی ساخت آوایی زبان از دیدگاه نظریه واج‌شناسی زایا-گشتاری. این دو فصل در حقیقت مقدمه‌ای برای فصول بعد است که بیشتر شرح مقداری از اصول نظریه واج‌شناسی زایا است. مؤلف در تدوین این قسمت از کتاب خود از کتاب واج‌شناسی زایا تألیف سنفورد شین استفاده کرده است، اما مقایسه‌ای میان دو کتاب نشان میدهد که بسیاری از مطالبی که در

کتاب شین آمده و برای کسانی که خواستار آگاهی از يك دوره مختصر از واج شناسی زایا هستند ضروری است، در کتاب حاضر نیامده است. مثلاً از فصلهای مربوط به افزونه یا حشو (redundancy)، نماهای زیر ساختی (underlying representations)، قاعده‌های ترتیب‌دار (ordered rules)، نماهای مشتق (derived representations)، تأثیرات غیر واج شناختی (nonphonological effects)، و واج شناسی طبیعی (natural phonology) در این کتاب اثری نیست. از قاعده‌های واجی نیز به اختصار گفتگو شده و از علائمی مانند پُرانتز، ابرو، زیر نویس، زبر نویس، متغیر و غیره که در قاعده‌های واجی از نشانه‌های اصولی است بحثی به میان نیامده است. علت وجودی فصل آخر کتاب یعنی فصل «تکواژ و واژه» نیز معلوم نیست.

در کنار کاستیهای یاد شده میتوان گفت که مؤلف در بیان سایر قسمتهای کتاب موفق بوده است، زیرا بیان مطالب بسیار روشن است و نثر کتاب روان و خالی از تعقیدهایی است که گاهی در برخی از این گونه نوشته‌ها دیده میشود. چاپ کتاب نیز خوب و بسیار کم غلط است. جای فهرست منابع و فهرست اصطلاحات واج شناسی در پایان - ناب خالی است. در زیر به پاره‌ای از لغزشهای کتاب اشاره میشود:

- در ص ۵۰ و ۵۱، سه درجهٔ آفراشته، میانه و افتاده بودن مصوتها مربوط به آفراشتیگی و... نوک زبان دانسته شده که درست نیست. میزان گشودگی مصوتها مربوط به درجهٔ آفراشتیگی حجم زبان و نزدیکی آن به کام است.

- در ص ۵۹، دو نیم مصوت y و w صامت سایشی شمرده شده است. این دو صدا همانظوری که نام آنها نشان میدهد از نظر باز بودن راه هوادر حد فاصل میان بازترین صامتها یعنی صامتهای سایشی، و مصوتها هستند.

- در جدول ص ۶۲ صامتهای k و g کامی دانسته شده‌اند که پسکامی یا نرمکامی درست است. در همین جدول صامتهای ʃ, ç, ž و y لثوی دانسته شده‌اند که درست نیست.

- در ص ۷۱، س ۱۴، عضلهٔ زبان نادرست و حجم زبان درست است.

- در ص ۹۸، فشار صوت در نتیجهٔ خروج بیشتر هوای بازدم دانسته شده و گفته شده که فشار صوت موجب ارتعاش بیشتر و زیر و بمی صدا میشود. زیر و بمی صدا ناشی از مقدار ارتعاشات صوت است نه فشار صوت. فشار یا نیروی تولید کنندهٔ صوت با شدت صوت ارتباط دارد.

- ص ۱۰۰، نواخت الزاما بر روی تمام واژه قرار ندارد بلکه در بیشتر موارد در روی هجا واقع میشود.

- در ص ۱۱۷، علت ظهور صامت میانجی -g- در کلمات «هفتگی» و «خانگی» جای تکیه

دانسته شده که درست نیست. در این باره، رك. مقاله «التقاء مصوتها...» در همین شماره مجله.
- درص ۱۲۳، س ۳ از آخر، کلمه «پیش» غلط و «بعد» درست است. همچنین است درص
۱۲۴، س ۱۴.

- درص ۷۶، س ۳ و ۴ از آخر، «هجایی» بهتر از «هسته هجا» و درص ۸۲، س ۴، «قدامی»
بهتر از «پیشین» است، زیرا «پیشین» ممیزه مصوتها است.

علی اشرف صادقی

